

Βερλαίν, ἀγαπημένε μου ποιητή!... Ναί, ἡ καρδιά μου
κλαίει, Βερλαίν...

ΑΡΓΟΤΕΡΑ

Χα! χα! καὶ τώρα γελάστηκα. Πίστεψα, μὲ τὰ σωστά
μου, πίστεψα στὴ σκιά μου. Τώρα ὅμως εἶναι ἀληθινὰ
κουρασμένη ἡ ψυχὴ μου...

Ἔχω κάποτε τὴν ἡδονὴ τῆς ζαλάδας ποὺ σπρώχνει
τὸ παιδάκι νὰ σκῦβει πάνω ἀπὸ τρομαχτικούς γκρεμούς.
Κι ἐγὼ σκῦθω πάνω ἀπὸ τὴν ψυχὴ μου, ἀπὸ αὐτὸ τὸ βάραθρο
τῆς κενότητας καὶ τῆς ὑποκρισίας ὅπου δὲν ξεχωρίζεις τὸ
βάθος. Καὶ θαρρῶ πὼς τὴν ἴδια κραυγὴ ἀκούω πάντα νὰ-
νεβαίνει ἀπὸ τὰ τριεσβαθὰ: *comediante! comediante!*...
Μπροστὰ στοὺς ἄλλους, ντύνω τὴ σκέψη μου μὲ τὸ δόγμα·
σκεπάζω τὴν κραυγὴν αὐτὴ μὲ τὰ φαναχτὰ λόγια τοῦ
δόγματος· σκεπάζω καὶ τὴ ματιὰ μου· γιατί δὲν βλέπω
τοὺς δλόγηρά μου ἀνθρώπους χάρη στὸν πέπλο τοῦ δόγμα-
τος. Μὰ τώρα;...

Τί ψευτιά καὶ τί τρανὴ κωμωδία! Μιλήσαμε γιὰ ὅλες
τις ψευτιές, πετάξαμε κάτω πολλὲς μάσκες· καὶ μόνο τὴ
δική μας ψευτιά, τὴ δική μας μάσκα δὲν τολμήσαμε νὰ γ-
γίξουμε. Κι ὅμως τί τρανὴ κωμωδία!

Θ. ΞΑΝΘΟΠΟΥΛΟΣ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΧΑΤΖΟΠΟΥΛΟΣ

(Ο ΔΙΗΓΗΜΑΤΟΓΡΑΦΟΣ) *

.... Κ' ἔπειτα ἦρθε τὸ «Φθινόπωρο». Στὸ μεγάλο
αὐτὸ διήγημα καὶ στὶς τελευταῖες ποιητικὲς συλλογές του
«Βραδυνοὶ Θάλλοι» καὶ «Ἀπλοὶ Τρόποι» διαφαίνεται ἕνας
ὁμοιογενὴς αἰσθητικὸς ἐρεθισμὸς. Ἔχουν ἔντονο κοινὸ

(*) Ἀπόσπασμα ἀπὸ μελέτη.

χαρακτηριστικὸν τὴν προσπάθεια τοῦ τεχνίτη γιὰ κάποια πληρότητα ἀμοιβαιότητος, νοήματος καὶ μορφῆς, ὑποταγμένης στοῦ ἀπαιτητικότερου αἰσθητικὸν ραφινάρισμα. Ἡ προσπάθεια αὐτή, — πού κατὰ τὴ γνώμη μου δὲν ἔμεινε μόνο προσπάθεια, ἀλλὰ ἔγινε ὑπόδειγμα μὲ σημαντικότητας ἀξιώσεις, — εἶναι κάτι τὸ τελείως νέο γιὰ τὴ νεοελληνικὴ πεζογραφία. Δὲν παρατρέχουμε τὸ γεγονός ὅτι κι ὁ Χρηστομᾶνος πολὺ πρωτύτερα ἔδωσε δείγματα τέτοιων αἰσθητικῶν σχεδίων, ἀλλὰ πάντα στάθηκε λιγότερο ἐξελιγμένος καὶ συγγρατημένος στοὺς κοινούς ἐξωτερικούς τρόπους.

Τὸ «Φθινόπωρο» εἶναι ἰδιαίτερος οἰκογενειακὸ διήγημα. Τὸ νεοελληνικὸ διήγημα ἔχει μείνει πολὺ μέσα στὴν οἰκογένεια, ἔχει ἐντρύψει στὸ σπίτι. Εἶναι συνέπεια τῆς φυλετικῆς ἐνατένισης στὴν οἰκογένεια, πού ἀσφαλῶς ἀποτελεῖ τὴ βάση καὶ τὸ διακριτικότερον χαρακτηριστικὸν τοῦ νεοελληνικοῦ πολιτισμοῦ. Ἀκόμα καὶ τὸ διήγημα τῶν νέων, πού εἶναι τελείως ἀνόμοιο κι ἀσύνδετο μὲ τὸ διήγημα τῶν παλαιῶν, — πρᾶγμα πού ἀποτελεῖ ἕνα ἐνδιαφέρον φαινόμενο, γιὰτὶ ἡ πεζογραφία τοῦ ἀμέσου παρελθόντος δὲν κλείνει ἐντὸς τῆς μιᾶς ἀσημαντότητας δικαιολογικῆς, — κι αὐτὸ ζεῖ μὲ ξεχωριστὴ ἡδονὴ στοῦ περιβάλλον τοῦ σπιτιοῦ.

Τὸ χαρακτηριστικὸν αὐτὸ τῆς ἑλληνικῆς ζωῆς βρίσκεται σὲ πληθωρικὸ βαθμὸν στοῦ «Φθινόπωρο», ἴσως μάλιστα καὶ σὲ ἀγνότερη ποιότητα ἀπ' ὅσο σ' ἄλλα παρόμοια ἔργα, γιὰτὶ ἡ παθητικὴ αὐτὴ ἱστορία ξετυλίγεται ἀνάμεσα στὶς συνήθειες ἑνὸς περιορισμένου ἐπαρχιακοῦ περιβάλλοντος. Ἐπιμένω στοῦ σημείου αὐτὸ γιὰ νὰ τονιστεῖ ὁ ἑλληνικὸς χαρακτῆρας τοῦ ἔργου, πού τοῦ ἀμφισβητήθηκε τόσο εὐκόλα ἀπὸ πολλούς. Ἀλλὰ τὸ ξεγέλασμα αὐτὸ δὲν εἶναι περιπτωσιακὸν καὶ μονομερές. Προέρχεται ἀπὸ τὴ συνολικὴ παρανόηση τῶν ἐκφραστικῶν μέσων μιᾶς νέας — γιὰ τὸν τόπο μας — τέχνης, πού ἐπικοινωνεῖ ἀδιάκοπα μὲ τὶς ξένες διανοήσεις καὶ προσπαθεῖ ν' ἀνταποκριθεῖ σὲ κάποιες λεπτές ἰδιοτροπίες τοῦ σημερινοῦ πνεύματος πού εἶναι αἰσθητικὰ ἀπαιτητικότερον καὶ προηγμένο τοὺς τελευταίους καιροὺς.

Τὸ «Φθινόπωρο», ζεῖ μέσα σὲ μιᾶν ἀτμοσφαιρὰ ἀμφιβολιῶν. Ἡ ρόμπα τοῦ παποῦ, πού γλυστράει ἀδύρνεη καὶ περίεργη στοὺς διαδρόμους καὶ στὰ δωμάτια μὲ βήματα ἀσταθῆ κι ἀβέβαια, τὸ ἐρωτικὸ εἰδύλλιο τῆς κόρης

πού παρουσιάζεται σ' έναν δραματικό και παθητικότατο αντιπερισπασμό ἐναλλαγῆς αἰσθημάτων και ὑποψιῶν, τὰ χρώματα και τὰ σχήματα γύρω στὴ φύση πού ἀποτελοῦν τὶς ποιητικῆς ἐκείνης σελίδες τῶν μεγάλων περιγραφῶν, — ὑπάρχει ἡ ἐκδοχὴ πὼς τὸ διήγημα ἔχει βγεῖ ἀπὸ μιὰ σειρά φθινοπωρινῶν τραγουδιῶν τοῦ ποιητῆ, — ἡ σειρά τῶν ἀπροσδιόριστων πραγμάτων και αἰσθημάτων δημιουργεῖ τὴν ἀτμοσφαῖρα τῆς ὑποψίας και τῆς ἀμφιβολίας. Παντοῦ ἡ ἐξαντλητικὴ ὑποψία γιὰ κάποιο ἐνδεχόμενο κ' ἡ ἀνήσυχη ἀμφιβολία γιὰ τὸ παρόν: τὸ βαθύτερο ψυχικὸ χαρακτηριστικὸ τῶν ἀνθρώπων τῆς ἐπαρχιακῆς ἐκείνης ἱστορίας.

Θὰ ἦταν βασικὸ ἐλάττωμα ἢ τοῦλάχιστον ἐλάττωμα τῆς ἀφομοιωτικῆς ἐλληνόπρεπης τέχνης, — ὅπως τὴ λένε, — ἂν προσπαθούσαμε νὰ τοποθετήσουμε στὸ φῶς τοὺς ἀνθρώπους τοῦ ψυχικοῦ αὐτοῦ σκιοφωτός. Καὶ ἡ ἀντικαλλιτεχνικὴ αὐτὴ τοποθέτηση θὰ εἶχε ἀποτέλεσμα τὴν ὀλοκληρωτικὴν ἐξάτμιση τῆς ἰσχυρότατης συμπτυκνωτικῆς ἐκείνης ὑποβολῆς, πού ἀναδίνει ἕναν ἀπέραντο σχεπτικισμό.

Ἀναπόφευκτη συνέπεια ὄλων αὐτῶν δὲν εἶναι ἡ ἄρνησις τῆς γόνιμης ἐκείνης σειρᾶς τῶν ἀπλῶν και διάφανων ἔργων τῆς πεζογραφίας τοῦ ἐγγύτατου παρελθόντος. Αὐτὰ εἶναι μὲ τέτοιο τρόπο σχεδιασμένα, ἔχουν τέτοια τὴ δημιουργικὴ σύλληψη, πού βρίσκονται σὲ ἐπιτυχημένη ἀμοιβαιότητα μὲ τὴν τεχνικὴν ἐκτέλεση. Ἄλλὰ τὸ “Φθινόπωρο,” και τὰ ἔργα τῆς τέχνης αὐτῆς, ἔχουν ἄλλην τὴν καλλιτεχνικὴν ὑφὴν και ἐντελῶς ἀντίθετη τὴν ψυχικὴν ἀποψη ἀπὸ τὰ ἀπλά και ἡσυχὰ ἔργα. Ἐκεῖνα ὀρίζουν μὲ εὐκολία και ἀκρίβεια τὰ πράγματα και τὶς διαθέσεις. Στὸ “Φθινόπωρο,” κυριαρχεῖ ἡ ἀμφιβολία. Θυμᾶμαι πὼς ὅταν κάποτε, ὕστερ' ἀπὸ τὸ πρῶτο διάβασμα, θέλησα νὰ ὀρίσω τὸ περιεχόμενον αὐτοῦ τοῦ βιβλίου, δυσκολεύτηκα πολὺ νὰ τακτοποιήσω τὶς ἐντυπώσεις μου. Ἀμφέβαλα γιὰ ὅλα. Καὶ νόμισα πὼς ἡ ἀμφιβολία αὐτὴ ἦταν ἀποτέλεσμα τοῦ καιροῦ πού εἶχε μεσολαβήσει. Ἄλλὰ και τὸ δεύτερο διάβασμα τὴν ἴδια ἐντύπωση μού ἄφησε. Τὸ “Φθινόπωρο,” εἶναι τὰ ἔργο τῆς Ἀμφιβολίας.

ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ